

Увод

Овај тематски број часописа резултат је заједничког напора и сарадње две катедре: Института за полонистику Педагошког универзитета у Кракову и Катедре за српски језик, књижевност и методiku наставе српског језика и књижевности Учитељског факултета Универзитета у Београду. Наставници Учитељског факултета (уз придруженог члана, наставника Педагошког факултета у Сомбору, Универзитета у Новом Саду) својим радовима указују на бројне аспекте наставе српског језика и књижевности у образовној вертикали: од предшколског васпитања, преко основне и средње школе до универзитетског нивоа¹.

Судбина хуманистике, посебно када се ради о настави заснованој на очувању националног језика, идентитета и културног памћења, није завидна. Борба за подизање општег нивоа функционалне писмености и очувања националне културе и књижевности подразумева сарадњу бројних националних институција. Између осталог, фонд часова наставе српског језика је сразмерно низак што, уз друге друштвеноисторијске факторе, доприноси снижавању функционалне писмености и читалачких компетенција целе популације. Најшири консензус стручне јавности постигнут је недавно, у јуну 2020, на Првој интеркатедарској србистичкој конференцији, где су се окупили универзитетски професори и чланови научних института свих србистичких катедара из земље и окружења а која је резултирала усвајањем Декларације о неопходности повећања броја часова српског језика и књижевности у основној и средњој школи и Декларације о статусу српског језика на несрбистичким катедрама и ненаставничким факултетима. Ефекти ове иницијативе биће, надамо се, видљиви у наредном периоду.

Пред нама је десет научних радова посвећених србистици и методици српског језика и књижевности у Републици Србији. Контекст њиховог настанка делимично је био условљен процесом измене наставних планова и програма за целокупну школску популацију, који је произвео различите

¹ Српско доуниверзитетско образовање устројено је на принципу четворогодишњих циклуса (4+4+4): осим припремног предшколског периода, оно обухвата два четворогодишња циклуса у основној школи: у првом циклусу са ученицима раде учитељи (који стичу образовање на учитељским / педагошким факултетима); у тзв. „вишим“ разредима, као и средњим школама (гимназије и средње стручне и уметничке школе) наставу изводе предметни наставници (образовани на филолошким / филозофским факултетима). Само универзитетско образовање будућих наставника подразумева три нивоа академских студија (чешће 4+1, ређе 3+2, уз докторске студије).

реакције у стручној, али и широј јавности.² Перспектива бивања на средокраћу, између старог и новог програмског решења била је погодна за анализу, тумачење раних ефеката и сугестије у вези са решењима која тек треба да буду примењена – иако су перспективе из којих се приступа питањима наставе у радовима знатно шире и обухватније: настави граматике и језичке културе, проблемским сагледавањима присуства националног канона у настави, укључујући и указивање на нове методичке приступе појединим књижевним жанровима – све до универзитетске наставе.

Гледано по врсти и нивоу школске наставе, највећи број радова посвећен је другом циклусу основне школе и средњошколској настави. Два рада посвећена су почетном образовном нивоу. Садржајима националне културе у разредној настави баве се В. Јанићијевић и М. Митровић. Будући да је матерњи језик истовремено и језик свеукупне наставе, па, самим тим, има повлашћено место у почетном образовању, ауторке указују на његову улогу у јачању националног и културног идентитета ученика кроз тумачење књижевних текстова. Рад В. Мићић и В. Вукомановића Растегорца заснован је на анализи новог приступа предшколском васпитању а у вези са новом законском регулативом.

Специфичним питањима наставе правописа и граматике у другом образовном циклусу посвећени су радови Г. Зељића и А. Петровић Дакић. Зељић истражује акценте као правописне знаке у правописној и уџбеничкој литератури, понајвише у вишим разредима основне школе, залажући се за њихово фреквентније коришћење. Рад Петровић Дакић посвећен је изазовима у категоризацији апстрактних именица. Ауторка истиче како флуидност критеријума у дистинкцији категорија конкретно / апстрактно представља озбиљан методички проблем, будући да није реч о традиционалној бинарној опозицији, већ вишедимензионалној појмовној мрежи.

Радови С. Јаћимовић и В. Хамовић, Н. Каровића и С. Полића, као и М. Млађеновића посвећени су настави књижевности. Аутори анализирају заступљеност појединих жанрова у образовној вертикали, затим нови састав лектире, после чега указују на најбоља методичка решења у приступу одређеним жанровима, којима ће се код ученика поступно, од разреда до разреда, развијати читалачке и интерпретаторске способности. Бавећи се романима, Јаћимовић и Хамовић полазе од тврдње да настава књижевности попут лакмус хартије рефлектује културноисторијска, друштвена, па и идеолошка померања, из чега произилазе разнородни приступи у тумачењу. Ауторке преиспитују понуђену лектуру у новим програмима, показујући на које начине се методолошки приступи овом најсложенијем књижевном жанру могу поступно примењивати и усложњавати. У раду Каровића и Полића испитује се статус поеме у образовној вертикали, њена жанровска хибридна и значај за ученичко разумевање књижевности. Вишезначни допринос поеме, наводе аутори, не огледа се само у њеном методичком потенцијалу за систематизовање жанровских особе-

² Јавна дебата о новој реформи школства била је покренута и 2019. године на Учитељском факултету у Београду, у оквиру Међународног научног скупа Програмске (ре)форме у образовању и васпитању – изазови и перспективе. Резултати ових истраживања су у штампи.

[6]

ности, већ, напротив у спознању вишеслојне природе уметничког дела која се опире саморазумљивости, чиме омогућава интелектуални и естетски подстицај младим читаоцима. Млађеновић анализира статус драмске уметности у новим основношколским програмима и указује на вишеструку важност позоришне уметности, нудећи конкретна решења на које начине се позоришна уметност може креативно користити.

Универзитетској настави посвећена су три рада, са нагласком на знања која будући наставници стичу на факултету а која су пресудна за њихов будући позив. Рад Б. Милосављевић бави се наставом прагматике и језичке учтивости у оквиру предмета Форме учтивости у српском језику, истичући како су исходи овог студијског предмета вишеструки (културолошки, развојно-психолошки, васпитно-педагошки, социјални) и у непосредној вези са циљевима наставе у основној школи: препознавање стратешки и циљано употребљеног говорног израза, усклађивање са говорном ситуацијом и намером, поштовање принципа учтивости. Полазећи од чињенице да је настава језика маргинализована у односу на наставу књижевности у средњошколском образовању, чиме се усвојене правописне норме дестабилизују што се прелива на општи ниво писмености, Љ. Весић у свом раду тумачи резултате истраживања о правописним компетенцијама студената (у писању скраћеница), закључујући како настава правописа на академском нивоу утиче на додатно утврђивање правописне и књижевнोजезичке норме, због чега би је требало увести као обавезан предмет, и то не само на наставничким факултетима. Рад З. Опачић и Ј. Панић Мараш бави се циљевима и исходима универзитетске наставе књижевности за децу и младе: гранањем и развијањем компетенција будућих наставника у приступу књижевним делима на основним и мастер студијама, и везама универзитетске наставе са основношколским програмима књижевности.

Треба, на крају, рећи и следеће: чињеница је да се, без обзира на заједничку припадност великој породици словенских народа, пољска и српска култура међусобно не познају у довољној мери. Због тога је сарадња колега са две катедре у билингвалном броју часописа почетни и драгоцени корак ка бољем познавању наставе матерњих језика и књижевности у образовним системима две државе. Надамо се да ће се она у будућности развијати и допринети тешњим културним и образовним везама не само две институције, већ и шире. Коначно, у име чланова своје катедре и своје лично име желим да се захвалим драгим колегама, Marta Szumańska и Marek Pieniązek, на идеји, мотивацији, уверењу да је интеркултурни дијалог неопходан, као и на истрајности да ову иницијативу спроведемо до ових лепих научних резултата.

Зорана Опачић